

ІВАННІКОВА ЛЮДМИЛА

кандидатка філологічних наук, старша наукова співробітниця відділу української та зарубіжної фольклористики Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України

IVANNIKOVA LIUDMYLA

a Ph.D. in Philology, a senior research fellow at the Department of Ukrainian and Foreign Folkloristics of the NAS of Ukraine Maksym Rylskyi Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology

ПШЕНІЧКІНА ГАЛИНА

кандидатка мистецтвознавства, доцентка кафедри історії та теорії музики Дніпропетровської академії музики ім. М. Глінки, старша наукова співробітниця Відділу архіву Інституту литовської літератури і фольклору

PSHENICHKINA HALYNA

a Ph.D. in Art Studies, an associate professor at the Department of History and Theory of Music of Mykhailo Hlinka Dnipropetrovsk Academy of Music, a senior research fellow at the Department of Archives of the Institute of Lithuanian Literature and Folklore

Бібліографічний опис:

Іваннікова, Л., Пшенічкіна, Г. (2022) Третій міжнародний етномузикознавчий симпозиум. *Народна творчість та етнологія*, 4 (396), 106–110.

Ivannikova, L., Pshenichkina, H. (2022) The Third International Ethnomusicological Symposium. *Folk Art and Ethnology*, 4 (396), 106–110.

ТРЕТІЙ МІЖНАРОДНИЙ ЕТНОМУЗИКОЗНАВЧИЙ СИМПОЗИУМ

28–30 вересня 2022 року в Дніпропетровській академії музики ім. М. Глінки (ДАМ) відбувся Третій міжнародний етномузикознавчий симпозиум «Актуальні питання східноєвропейської етномузикології». Ця неординарна подія в час війни стала справжнім святом для етномузикологів і фольклористів, об'єднала українських, литовських та латвійських учених. Організатори форуму – українські й литовські вчені-музикознавці: Юрій Новіков – ректор ДАМ, заслужений діяч мистецтв України, професор; Галина Пшенічкіна – кандидатка мистецтвознавства, доцентка кафедри історії та теорії музики Дніпропетровської академії музики ім. М. Глінки; Рімантас Слюжинскас – доктор гуманітарних наук (етнологія), провід-

ний науковий співробітник відділу етномузикології Центру науки Академії музики і театру Литви (Вільнюс); Валерій Громченко – доктор мистецтвознавства, професор ДАМ; викладачки: Ольга Гусіна (завідувачка Лабораторії фольклору та етнографії) та Анастасія Любимова. Підготовка й організація форуму включала широке висвітлення його в соціальних мережах, зокрема у Фейсбуці, де була створена спеціальна сторінка – «3-й Міжнародний етномузикознавчий симпозіум» (<https://www.facebook.com/profile.php?id=100077991679094>). Дуже важливо, що організатори форуму провели пряму трансляцію всіх секцій та презентацій, а також опублікували їх запис, що забезпечило не лише доступність до форуму широкого кола зацікавлених, а й можливість прослухати вибрані доповіді в зручний час. Запис засідань згодом буде викладено в ютубі.

Тематика цього річного Симпозіуму: «Вектори наукових досліджень традиційної музики у ХХІ столітті». У рамках заходу розглядалася низка важливих проблем сучасної етномузикознавчої науки, а саме: регіональні, жанрові та виконавські особливості народної музики; історія, методика запису, обробки та архівування фольклорного матеріалу; сучасні методики аналізу та збереження нематеріальної культурної спадщини; картографування явищ народно-музичної культури; традиційна інструментальна музика і танець; міжрегіональні та між-етнічні паралелі в музичному фольклорі; новітні методи та підходи до збереження елементів нематеріальної культурної спадщини; етномузична педагогіка; регіональні, жанрові та виконавські особливості народної музики тощо.

Програмою було передбачено роботу п'яти секцій. Слухачі й учасники Симпозіуму почули доповіді та лекції відомих в Україні й світі дослідників традиційної музики та пісенного фольклору, виконавців-реконструкторів, серед яких Дайва та Евалдас Вічінаси, Рута Жарскене, Гайла Кірдене, Евалдас Даугуліс, Віда Палубінскене, Варса Люткуте-Закарене, Аусте Накене, Рітіс Амбразявічюс, Ліна Петрошене, Євген Єфремов, Ірина Довгалюк, Сергій Сегеда, Ірина Клименко, Людмила Іваннікова, Маргарита Скаженик, Віра Осадча, Ліна Добрянська, Андрій Вовчак, Лариса Лукашенко, Вікторія Ярмола, Анастасія Колодюк, Анастасія Любимова, Олександр Полячок, Ярослава Левчук, Ярема Павлів, Максим Бережнюк та ін.

Так, у секції 1 – «Етноінструментознавчі дослідження» – значний резонанс серед слухачів викликала лекція «Традиція гри на цимбалах у Литві протягом ХХ століття» відомого інструментознавця та виконавця-мультиінструменталіста, доцента кафедри етномузикології Академії музики і театру Литви Евалдаса Вічінаса (Evaldas Vyčinas). Дослідник представив найвідоміших цимбалістів ХХ ст. в Південно-Західній і Східній Литві, архівні та власні експедиційні записи (аудіо й відео), проаналізував їх репертуар та гру. Вразила спорідненість литовських мелодій з українськими: там можна впізнати й наші жартівливі пісні, і польки, і вальси, і навіть такі відомі танці, як «Гречаники», «Решето» та «Швець», які побутували в Центральній Україні та на Західному Поділлі.

Цікаві відомості про музичний супровід литовських весілля розповіла у своїй лекції «Ансамблі духових інструментів у традиційних весільних обрядах литовської Жемайтії кінця ХІХ – початку ХХ століття» докторка гуманітарних наук, провідна наукова співробітниця Інституту литовської літератури та фольклору у Вільнюсі Рута Жарскене (Rūta Žarskienė). Марші, польки та інші танці у виконанні чотирьох-п'яти музикантів-духовиків звучали в найважливіші моменти весілля – під час зустрічі гостей, приїзду до нареченої тощо. Варто зазначити, що традиція грати весільні марші дуже розвинена й на заході України, зокрема на Гуцульщині.

Значне зацікавлення викликала доповідь етноорганологині, кандидатки мистецтвознавства, доцентки кафедри музичної фольклористики Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка Вікторії Ярмоли – «Роги у західнополіській музичній культурі». Вона

представила унікальні експедиційні матеріали, аудіо та відеозаписи, на основі яких розповіла про техніку виготовлення цих рідкісних інструментів, способи гри та особливості звучання, продемонструвала різні сигнали («збір коней у лісі») тощо. Дослідниця наголосила, що рiг ніколи не був музичним інструментом, а виконував лише комунікативну сигнальну функцію між пастухами, пастухами й худобою, пастухами й селянами. Це був невід'ємний атрибут пастушого побуту.

Традиційні духові інструменти Полісся й Карпат (ріжки, телінки, сопілки, дводенцівки, деякі модернізовані ним самим), їх будову та способи гри на них продемонстрував у своєму виступі відомий український виконавець-мультиінструменталіст Максим Бережнюк, колекціонер, етномузикознавець, викладач Київського національного університету культури і мистецтв. У своїй викладацькій практиці він віддає перевагу вивченню народномузичних зразків зі слуху, аналогічну до природної передачі вмінь у живій традиції.

Трансмісії архаїчних скрипкових традицій литовської Дзукії була присвячена доповідь Гайли Кірдене (Gaila Kirdienė), докторки гуманітарних наук, доцентки кафедри етномузикології Академії музики і театру Литви. Дослідниця акцентувала увагу на способах збереження цієї традиції в межах родини в наш час, коли вона вже почала швидко згасати.

«Народна інструментальна музика в Латвії в другій половині ХХ століття: стилі, види, взаємодія» – це тема доповіді Евалдса Даугуліса (Ēvalds Daugulis), латвійського етномузиколога, доктора мистецтва, професора факультету музики та мистецтва Даугавпільського університету. Аналізуючи латвійську народну інструментальну музику, учений виділив її основні стилі: автентичний стиль, стилізована автентичність, аранжування (різноманітні види обробки автентичного стилю: класичне, романтичне аранжування, сучасне аранжування, сучасна інструментальна народна музика – *world music*), оригінальні композиції для оркестрів народної музики, сільських оркестрів та ансамблів латвійських *kokle*.

Про традиційні ансамблі канклес / *kanklēs* у литовській етнічній культурі розповіла Віда Палубінскене (Vida Palubinskienė). Це сакральний музичний інструмент, на якому в давнину грали виключно для себе з метою медитації, в особливий час доби або життя людини (весілля, похорон, свята урожаю). У жодному разі не допускалася присутність «чужих». Однак у ХХ ст. канклес модернізували, і почали створюватись інструментальні ансамблі, які вже грали публічно.

Цікавою була і друга секція, у якій порушувалися проблеми збереження і трансмісії традиційної культури. Прозвучали доповіді Ірини Довгалюк – «Фольклористична педагогіка Філарета Колесси», Ярослави Левчук – «Традиційні забавлянки для сучасних немовлят: прелюдія музичної творчості», Анастасії Колодюк – «Автентичний фольклорний колектив як основа просвітницької діяльності скансену» та ін.

Секція 3 розпочалася глибокими й змістовними лекціями двох відомих українських учених: професора Сергія Сегеди – «Антропологічний склад українського народу як джерело етногенетичної інформації» та професорки Ірини Клименко – «Творчий прийом переритмізації повторених віршів» (із циклу «Спільності формотворення в обрядових піснях українців та сусідніх етносів слов'яно-балтської групи»). Ще одну цікаву доповідь виголовила докторка гуманітарних наук, професорка, завідувачка кафедри етномузикології Академії музики і театру Литви Дайва Вічінене (Daiva Vyčinenė) – «Образ козла та його звукові контексти в литовській співочій традиції: пошуки генезису». Спираючись на пісні, етнографічні та міфологічні джерела, дослідниця довела, що литовські «козлячі» пісні містять у собі не лише міфічну образність, а й архаїчні парамузичні прийоми звуковидобування, типологічно пов'язані з реліктами інтонаційно-акустичної культури народів регіону Арктики. Козел у литовській народнопісенній творчості вважається надзвичайно давнім персонажем, який

досі зберіг зв'язки не тільки з міфологічним світоглядом та обрядами, а й зі звуковим середовищем архаїчного періоду.

Польсько-українському культурному пограниччю була присвячена доповідь відомої дослідниці фольклорної традиції Підляшшя Лариси Лукашенко – «Штрихи до історії музичної етнокультури південного Підляшшя». На основі власних експедиційних матеріалів кінця ХХ – початку ХХІ ст. дослідниця констатувала той факт, що на Північному Підляшші, якого не торкнулося масове виселення середини 1940-х років, традиційний музичний фольклор (однак переважно в пасивному стані) широко побутував ще до кінця ХХ ст., а подекуди побутує й досі. На Південному ж Підляшші український музичний фольклор майже зник, його замінила польська переважно необрядова музика, що побутувала в середовищі місцевого польського населення.

Секція 4 розпочалася ґрунтовною доповіддю Варси Люткуте-Закарене (*Varsa Liutkutė-Zakarienė*), завідувачки Архіву музичного фольклору Центру науки Академії музики і театру Литви. Тема доповіді – «“Гарна пісня”: образ, що визначив вміст та поповнення фольклорного архіву». Дослідниця порушила важливу проблему відбору фольклорних творів для запису, до якого вдавалися в другій половині ХХ ст. На жаль, у той час була хибна установка фіксувати лише красиві й досконалі в художньому плані пісні, орієнтація була на архаїку, внаслідок чого втрачені для науки цілі пласти фольклорного матеріалу, наприклад народні романси. Отже, вміст архіву музичного фольклору Академії музики та театру Литви дуже опосередковано відображає стан побутування пісенної традиції на той час.

У цій самій секції прозвучали доповіді й інших відомих українських та литовських учених-етномузикологів: Ліни Добрянської – «Спадщина попередників у доробку львівських етномузикологів (1970–1980-ті роки)»; Аусте Накене (*Austė Nakienė*) – «Експедиція 1972 року в Пенсильванії: литовські пісні, записані етнологинею зі США Еленою Брадунайте». Зокрема, доцент кафедри української фольклористики Львівського національного університету імені Івана Франка Андрій Вовчак провів практикум, присвячений архівній організації електронних фольклорних документів. Він проаналізував і практично пропрацював такий важливий сегмент архівного опрацювання фольклорних документів, як організація польових матеріалів (електронних файлів фольклорних фіксацій різних форм: аудіо- й відеозапис, фотографія, словесний запис / транскрипція).

Цікавою була також п'ята секція, у якій прозвучали доповіді Рітиса Амбразявічюса (*Rytis Ambrazevičius*) – «Прийоми вивчення традиційного стилю співу. Швидка зміна тону», Віри Осадчої – «Мелоритмічна варіантність і музичний час у творенні типів наспівів слобожанського фольклору», Маргарити Скаженик – «Пісенна традиція Західної Переяславщини на перетині міжрегіональних впливів», Євгена Єфремова – «Композиційні варіанти колядок з віршем 5+5 у пониззі річок Тетерів, Уж і Прип'ять», Людмили Іваннікової – «Веснянки села Губча Хмельницької області в контексті фольклорної традиції Південно-Східної Волині», Катерини Кундуш – «Весняно-літні наспіви села Острів на Дубенщині». Яскравою була доповідь докторки гуманітарних наук, професорки кафедри філології факультету соціальних і гуманітарних наук Клайпедського університету Ліни Петрошене (*Lina Petrošienė*) – «Традиційні пісні ряджених литовського календарного свята *Užgavėnės*». Це свято відповідає нашій Масниці й відзначається у вівторок Сиропусного тижня. Ми побачили унікальні фото та відео сільських масничних карнавалів з різних куточків Литви, почули як традиційні, так і сучасні наспіви, що їх можна умовно розділити на три групи: а) обрядові наспіви та сутартінес «вершників» (пісні під час катання на конях, у яких переважають військові та шлюбні мотиви); б) пісні й танці антропоморфних ряджених (тут ми побачили подібні до новорічної Маланки обходи дворів); в) необрядові пісні, виконувані як під час карнавальної

ходи, так і в інший час (серед них пародії на релігійні гімни). Усе це – фольклор пізнього періоду та сучасні новотвори, які існують у живому побутуванні.

Крім доповідей та майстер-класів, на форумі відбулася презентація цілої низки наукових видань та проєктів, пов'язаних із традиційною музикою: монографій, навчальних посібників, збірників наукових статей та фольклорних записів, зокрема монографії Сергія Сегеди – «Історична антропологія України» (Інститут народознавства НАН України. Львів, 2021. 424 с.); збірника наукових праць – «Проблеми етномузикології», вип. 16 (ред.-упоряд. Євген Єфремов, Ірина Клименко, Маргарита Скаженик, Олена Шевчук. Київ : НМАУ імені П. І. Чайковського, 2021. 124 с.); навчального посібника Філарета Колесси – «Університетські виклади про український фольклор і фольклористику : у 13 зошитах. Зошити VIII–IX: Групи, зв'язані з народним календарем і господарськими сезонами» (упоряд., підготовка тексту, вступні зауваги, коментарі Ірини Довгалюк. Львів : СПОЛОМ, 2022. 144 с. : іл.); «Волинські народні пісні з архіву Філарета Колесси (упоряд. Вікторії Ярмоли, Юрія Рибак. Львів : Галич-прес, 2021. 272 с.); «Етномузика: збірка статей та матеріалів на честь 150-річчя від дня народження Лесі Українки» (Львів: ГАЛИЧ-ПРЕС, 2021. Чис. 17 / упоряд. Л. Лукашенко. 252 с.); Ліни Петрошене – «Žanro virsmas: Zemajties Užgavėnių dainos» («Перевтілення жанру: масляні пісні Жемійтії»), 2015, «Shrovetide in Lithuania / Carnival Character Songs in a Socialcultural Context», 2019 та «Žemaičių kalendrinė tautosaka: Užgavėnių dainos» («Жемайтський календарний фольклор: масляні пісні»); Гайли Кірдене – «Lietuvių ir Latvių muzikinis-kultūrinis bendravimas sovietmečiu politinio kalinimo ir tremties vietose» («Литовсько-латвійські зв'язки у часи радянського політичного ув'язнення»).

Як бачимо, обсяг наукових проблем, порушених на форумі, досить великий. До друку готується науковий збірник статей за матеріалами Симпозіуму.

У своїй хроніці ми свідомо акцентували увагу саме на музичній традиції країн Балтії та її близькій спорідненості з українською. Адже це може стати сферою спільних наукових зацікавлень не лише етномузикологів, а й етнологів, фольклористів-словесників, мистецтвознавців і всіх тих, хто займається міфологією та народним світоглядом.